2. Варзацька Л. О., Шевченко Л. М. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів: методичні рекомендації. К. : РНМК, 1992. 127 с.

3. Карпенко О. І. Формування мовленнєвої комунікації молодших школярів спеціальної школи-інтернату на уроках розвитку зв'язного мовлення. *Інтеграція науки і практики в умовах модернізації корекційної освіти України :* збірник наукових праць. Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2014. С. 108–110.

4. Кравець Н. П. Розвиток мовлення розумово відсталих учнів на уроках читання. *Логопедія*. 2012. № 2. С. 15-19.

5. Петрова В. Г. Развитие речи учащихся вспомогательной школы. М. : Педагогика, 1977. 168 с.

6. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. *Дефектологія.* 2003. № 2. С. 2–7.

Людмила МАСЛЮК

магістрантка спеціальності
Спеціальна освіта (Олігофренопедагогіка)
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – **Т. М. ДЕГТЯРЕНКО,**
доктор пед. наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

У статті розкрито особливості розвитку дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах сучасного освітнього процесу. Зазначено, що дрібна моторика рук – це різноманітні рухи пальцями і долонями. Констатовано, що розвиток дрібної моторики веде за собою розвиток мовлення; робота з розвитку дрібної моторики дозволить поліпшити і прискорити не тільки розвиток дрібної моторики рук, а й мовленнєвий розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями. Обґрунтовано, що тренування рухів пальців і кисті рук сприяє поліпшенню артикуляційних рухів, готує кисть руки до письма, і є потужним засобом, який підвищує працездатність кори головного мозку і стимулює розвиток мислення дитини.

Ключові слова: розвиток, дрібна моторика, діти з інтелектуальними порушеннями, освітній процес.

Maslyuk L. F. Peculiarities of the development of fine motor skills in children with special educational needs

The article reveals the peculiarities of the development of fine motor skills in children with intellectual disabilities in the conditions of the modern educational process. It is noted that the fine motility of the hands is a variety of movements of the fingers and palms. It was established that the development of fine motor skills leads to the development of speech; work on the development of fine motor skills will improve and accelerate not only the development of fine motor skills of the hands, but also the speech development of children with intellectual disabilities. It is substantiated that training the movements of the fingers and the brush of the hands improves articulatory movements,

prepares the brush of the hand for writing, and is a powerful tool that increases the efficiency of the cerebral cortex and stimulates the development of the child's thinking.

Key words: development, fine motor skills, children with intellectual disabilities, educational process.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» й прагнення до європейських цінностей, орієнтовано на реалізацію сучасних концепцій освіти й потенційних можливостей кожної дитини та зумовило зміни щодо суспільного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами. Міжнародні тенденції, проголошення Всесвітньої декларації прав людини, Конвенція про права дитини, державна політика в системі освіти надали кожній дитині гарантоване право на розвиток, виховання і навчання відповідно до своїх можливостей, зокрема дітям з інтелектуальними порушеннями, отримати комплексну кваліфіковану допомогу. У дітей зазначеної категорії часто спостерігаються відставання в розвитку загальної та дрібної моторики. Дрібна моторика є однією з ключових навичок, необхідних для повноцінного розвитку дитини, так як відіграє важливу роль у виконанні різноманітних завдань, таких як письмо, малювання, складання пазлів, застібання кнопок тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розвитку загальної і дрібної моторики осіб з інтелектуальними порушеннями у спеціальній психології та корекційній педагогіці розкрито у роботах Л. Занкова, А. Лурія, М. Певзнера, Г. Сухарєвої. Науковцями доведено що порушення в розвитку дрібної моторики є одним з характерних симптомів розумової відсталості. У дослідженнях Л. Антаково-Фоміної, М. Кольцової, Б. Пінського підтверджено зв'язок розумового розвитку і пальців моторики. Вчені обґрунтували пряму залежність між розвитком мовлення дітей та ступенем сформованості тонких рухів рук. Однією із ефективних форм розвитку дрібної моторики рук у школярів початкових класів є обов'язкове керівництво корекційними педагогами їхніми діями. Так, А. Катаєва і О. Стребелєва вказують, що дитина з інтелектуальними порушеннями в значно більшій мірі, ніж діти з нормотиповим розвитком потребують своєчасного і спеціально організованого педагогічного впливу.

Мета статті – розкрити особливості розвитку дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах сучасного освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняними та зарубіжними науковими дослідженнями був підтверджений факт, що існує пряма залежність між інтелектуальним і психомоторним розвитком дитини. Також доведено важливість сформованості дрібних рухів рук для розвитку мовлення [1]. Розвиток дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями суттєво і безпосередньо впливає на ефективність навчальної діяльності. У значній кількості наукових праць наголошується на тому, що розвиток мовленнєвого центру в лівій півкулі обумовлений провідною роллю руки у трудовій діяльності. Вербальне мовлення тривалий час супроводжувалася постійною жестикуляцією, що в залишковому вигляді зберігається до цих пір. Наприклад, у процесі спілкування людина, яка не знаходить потрібного слова для пояснення або спілкування, використовує вказівні, закликаючі, відштовхуючі, погрозливі, захисні та інші види жестів.

Враховуючи анатомо-фізіологічну особливість організму людини, вчені відзначають, що близько третини загальної площі рухової проекції займає проекція кистей рук, яка розташована дуже близько від мовленнєвої моторної зони. На думку М. Кольцової, нервові імпульси які йдуть в кору головного мозку від рук (особливо від пальців рук) «турбують» розташовані по сусідству мовленнєві зони кори, стимулюючи їх до активної діяльності [3]. Аналогічної думки дотримувався фізіолог В. Бехтерєв, який вивчав нервову систему і довів, що маніпуляції рук безпосередньо впливають на функції вищої нервової діяльності і розвиток мови. Прості рухи рук допомагають зняти напругу з мовного апарату, покращуючи вимову звуків.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми, дозволяє визначити, що дрібна моторика рук – це різноманітні рухи пальцями і долонями. Розвиток дрібної моторики веде за собою розвиток мовлення. Робота з розвитку дрібної моторики дозволить поліпшити і прискорити не тільки розвиток дрібної моторики рук, а й мовленнєвий розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями.

Як стверджують М. Матвєєва, В. Синьов, О. Хохліна, що у всіх дітей з інтелектуальними порушеннями спостерігається загальне недорозвинення мовлення, пальці малорухливі, їхні рухи неточні, неузгоджені, нескоординовані. Таким дітям складно переключитися

з виконання одного руху на інший. Більшість таких дітей відчувають труднощі, які пов’язані з порушенням малювання, ліплення; вони негативно позначаються на розвитку ручної праці та трудової діяльності взагалі [5].

На авторитетну думку Т. Козлової, практично у всіх груп дітей з обмеженими можливостями відзначається недорозвинення моторики. Недоліки можуть поширюватися як на велику, так і на дрібну моторику. Автор стверджує, що це призводить до уповільнення темпів формування різноманітних рухових навичок, автоматизація яких вимагає багато часу і зусиль. Крім того, сформовані навички характеризуються неміцністю і тенденцією до швидкого розпаду. Недоліки в моторній сфері дуже часто виявляються в різноманітних стереотипно повторюваних рухах [2].

Так, В. Лубовський доводить, що рухи дітей зазначеної категорії відрізняються незграбністю, поганою координацією, надмірною уповільненістю, або навпаки імпульсивністю. Це є однією з причин, що ускладнюють оволодіння найпростішими, життєво необхідними вміннями та навичками самообслуговування. Дитина з інтелектуальними порушеннями довго не вміє користуватися чашкою і ложкою. Вона розливає вміст, не встигнувши донести до рота, забруднюючи стіл і свій одяг. Багато дітей з означеною проблемою, з якими спеціально не проводилася тривала, цілеспрямована робота, у початкових класах спеціальних навчальних закладів не можуть самостійно одягнутися і роздягнутися, правильно скласти свої речі тощо. Особливу складність представляє для них застібання і розстібання ґудзиків, а також зашнуровування черевиків [2].

Варто зауважити, що в шкільні роки недоліки моторики дітей з інтелектуальними порушеннями істотно згладжуються під впливом корекційно-виховної роботи, яка систематично здійснюється на всіх уроках та в позаурочний час. Рухи учнів поступово набувають чіткості, координованості й плавності. До кінця навчання в школі, багато школярів цієї категорії легко і красиво ходять, танцюють, бігають на лижах, грають в м’яч, виконують досить складні трудові завдання, як побутового, так і виробничого характеру.

Як вважають, Т. Власова, М. Певзнер, що порушення дрібної моторики у дітей цієї категорії пов’язані з їх невмінням координувати

складну роботу рук. Наприклад, правої і лівої руки між собою, всього корпусу і рук. Складність полягає в тому, що дитина з певними проблемами перемикається з одного руху на інший, у неї є проблеми зі швидкістю реакції, плавністю і черговістю рухів. Дослідником Б. Пінським було помічено, що дітям з інтелектуальними порушеннями важко дотримуватися певного темпу рухів. Одні виконують все занадто швидко, що впливає на якість, інші – повільно, що не відповідає нормі. Науковець відзначає той факт, що деякі діти не можуть виконувати рухи, пов'язані з орієнтацією в просторі і просторовими уявленнями [4].

За висновками науковців, діти з інтелектуальними порушеннями погано володіють розвиненою кінестетичною чутливістю. Тобто вони не можуть повноцінно відчути і контролювати свої рухи. У них порушений руховий процес щодо часу і простору, а рухи недостатньо керовані. Найчастіше причиною виступає ушкодження центральної нервової системи ще під час внутрішньоутробного розвитку. Як наслідок, виникає розумова відсталість, яка в подальшому впливає на розвиток дитини.

На думку науковців, педагогів-практиків, діяльністю, яка може стати «пусковим механізмом» до розвитку дрібної моторики є організація ігрової діяльності дітей. Наприклад, заняття ліпленням, коли безформна маса в дитячих руках перетворюється в фігурки тварин, улюблених казкових героїв або персонажів популярних мультфільмів, стимулюють дітей до ігрових дій з нею.

Гра у молодших школярів поглиблює інтерес до ліплення (та інших видів діяльності), розширює можливість спілкування з дорослими і однолітками, розвиває спостережливість, зорову і рухову пам'ять, увагу, мислення, координацію, уяву тощо. Гра закріплює успіхи дрібної моторики, звільняючи мовлення від ситуаційної зв'язаності, будучи перехідною ланкою між повною залежністю мовлення від речей і предметних дій до свободи слова.

Отже, розвиток дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями є важливою складовою їх загального розвитку і може відбуватися в умовах сучасного освітнього процесу. Особливості розвитку дрібної моторики у таких дітей можуть варіюватися в залежності від конкретного інтелектуального порушення, його

ступеня тяжкості та інших супутніх факторів, проте, деякі загальні особливості можна виділити:

1. Затримки у розвитку моторних навичок: діти з інтелектуальними порушеннями можуть відставати у розвитку дрібної моторики порівняно зі своїми ровесниками. Вони можуть мати проблеми з координацією рухів, точністю та швидкістю виконання рухів.

2. Потреба в індивідуальному підході: кожна дитина з інтелектуальними порушеннями має свої особливості та потреби, тому важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини при розробці програми розвитку дрібної моторики. Індивідуальні підходи, адаптація матеріалів та завдань можуть допомогти дітям більш ефективно розвивати дрібну моторику.

3. Використання спеціалізованих методик та матеріалів: у сучасному освітньому процесі використовуються різноманітні методики та матеріали, спрямовані на розвиток дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями. Наприклад, такі методики, як терапія з використанням сенсорних матеріалів, музикотерапія, художній розвиток, гра тощо.

Висновки. Таким чином, у розвитку дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями спостерігаються суттєві відхилення. Рухи у дітей цієї категорії незграбні, погано скоординовані, уповільнені. Діти не можуть зосередитися і виконувати послідовні дії. Їхні рухи метушливі, непослідовні, незручні, нелогічні, хаотичні. Пальці рук у таких дітей неслухняні, одна рука випереджає дії іншої, що в кінцевому рахунку призводить до повної неузгодженості в рухах. Тренування рухів пальців і кисті рук сприяє поліпшенню артикуляційних рухів, готує кисть руки до письма, і є потужним засобом, який підвищує працездатність кори головного мозку і стимулює розвиток мислення дитини.

Перспектива дослідження. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в удосконаленні сучасних підходів до процесу розвитку дрібної моторики у дітей з інтелектуальними порушеннями засобами декоративно-прикладного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладуш В. А., Висоцька А. М., Дубовський С. О. Корекція розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями засобами фізичного виховання. Вісник

післядипломної освіти. Випуск 12(41) «Серія «Педагогічні науки». 2020. С. 44–62. https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)

2. Ліщук В. Зв'язок розвитку тонких рухів пальців рук і розвитку мовлення *Дефектолог*. Київ : Шкільний світ, 2010. №7. С.3–16.

3. Осадча В. Батькам про значення розвитку дрібної моторики рук. *Вихователь–методист дошкільного закладу* : щомісяч. спеціаліз. журн. 2012. № 3. С. 43–50.

4. Радиш С. Пальчикові ігри: розвиток дрібної моторики і мови дітей. *Психолог дошкілля*. 2012. № 9. С. 55.

5. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підруч. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. Ч. І. 238 с.

Денис НАЗАРЕНКО
студент 5 курсу
спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – **Ю.А. БОНДАРЕНКО,**
доктор пед. наук, професор

ЖИТТЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

У статті розкрито поняття «життєва компетентність». Висвітлено аналіз науково-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми. Описано найбільш поширені підходи до визначення сутності поняття «життєва компетентність особистості». Здійснено системне вивчення феномена життєвої компетентності. Проаналізовані наукові визначення поняття «життєва компетентність».

Ключові слова: життєва компетентність, діти із затримкою психічного розвитку.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується посиленням уваги до проблем формування особистості, здатної повноцінно сприймати, розуміти та примножувати матеріальні й духовні цінності. Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати та розвивати цінності громадянського суспільства.